

RADICS VIKTÓRIA

Távolodás és közeledés

Kontemplációs napló

(részlet)

JÚLIUS 1., SEYDISFJÖRÐUR

Az emberi kicsinyiség tudata abban is tükröződik, hogy itt a lakóházak kicsik (a fővárosban is, ahol csak kevés toronyház van), az ablakunk előtt lévő házikókban mintha törpék lalnának a hegyek koszorújában. A lányom házacska is szerény, a szobácska parányi – hogy, hogy nem, mégsem kelti a szűkösség benyomását. Az ember meghúzóda ósöreg hagyomány ebben az országban. Tegnap láttuk, a régi (1890-es évekig lakott) izlandi kunyhók – gyezházak, *turf houses*, *torfbær* – belesimultak a földbe, benőtte őket a fű, meleget adtak a nagy hidegben. A növények, fák is kicsinyek itt. Ami nagy, az az óceán, a gleccser, a hegyek.

A már csak emlékként fennálló ősi izlandi kunyhó egyetlen helyiségének sarkában fészket rakott egy madár, négy kis kék tojást pillantottunk meg a tökéletesre formált fészkekben.

Az ember is védettségre vágyik. Vissza az anyaméhbe. S a föld, a sír védelmébe jut. A seydisfjörðuri temetőben császálva ma a zuzmók voltak a legszelberek, amint rozsdavörös foltokkal pötyözték be a sírköveket. Itt a temetők is szerények, a sírkő ritka, alacsony, semmi jele a hivalkodásnak, ami nálunk a temetőkre is kiterjed.

JÚLIUS 2., HAFRAHVAMMAGLJÚFUR

Kiterjedések, tágasságok, távlatok és beszűkülések, barlangok, rések, hatalmas nagyságok és parányiságok váltották egymást szédítőn a mai napon. Azt mondta Fanny, hogy transzba estem – a tudatom, szellemem alig tudta követni ezeket a váltásokat, valóban szédültem, és a „transz”, más szóval a révület sem tagadható. A fenséges, a szép, a félelmetes, a kedves és a fenyegető kavarta a tudatot. Ráadásul mind a négy évszak jelen volt a mai napon, tűző napfény, hideg szél, köd; tavaszias virágocskák, rovarok és süvöltő szél a kietlen pusztaságban; hűvös kanyon, havas hegyek, zöldellő oázis, tóban úszó kacsák, éneklő hattyú, sziklareneteg.

Ismét meggyőződtem arról, hogy a kirándulás zarándoklat a Teremtéshez. A félreeső Hafrahvammagljúfur-kanyonba hosszú, nehéz út vezetett, és mi hárman, Fanny, Fjóra meg én voltunk az egyedüli zarándokok. Hegyen-völgyön át, kanyargó utakon mentünk autóval, lávakó-sivatagokon keresztül verettünk, aztán gyalog trappoltunk a kanyonhoz, és a kanyon peremén, szakadékszélen haladtunk lépésről lépésre, másztunk lefelé és fölfelé. Mindezt azért, hogy lássuk a meredélyeket, a sziklát, az ormokat, a kanyonmélyi türkiz folyót és a szakadék partján az oázist a bájos kis virágokkal, a csobogó csermelyt, melynek olyan gyönyörű hangja volt, hogy rögzítettem. Mást sem tettünk, csak csodálkoztunk, ámuldoztunk, többnyire némán. A sziklaformációk formátlanok voltak, illetve hallatlan formákat láthattunk, melyek nem illeszkedtek a forma-

képzeteink közé. Azért estem transzba, mert a tudatom örvénylett, nem tudta hova rakni a formákat. A kanyon egyik partja szürke sziklás volt, meredek, a másik partja odalent zöld, virágos, ez volt az oázis. Az Úr itt lendületes, szabad, markáns vonásokkal kreált. Még jó, hogy fényképezés örvén térdre lehetett ereszkednem.

A szelíd és vad párban álltak, akárcsak a csillogó türkíz és a komor fekete. Volt hideg vizű csermely és meleg vizű forrás. A Teremtés egyik forrponja volt ez.

Miért mondok Teremtést, nem pedig természetet? Mert a táj minden pillanatban alakul, teremődik, láthatóan létesül azon a helyen: *devenir*, és a ropant erőt is érezni, ami a tájat alakítja. A Jokla folyó vájja a kanyont, a szelek, csapadékok formálják a sziklákat, napsütés égeti ki a színeket, és minden órában, minden kanyarulatnál minden más. A kövek is alakulnak. Az alkotót izlandiul úgy hívják, hogy *Guð*.

A piciny virágok reszkettek a sziklakolosszusok tövében. Szétszórt kövek végtelenje. Csupa ellentmondás. A sziklák hol monstrumok, hol kecsesek. A folyó hol bájos, hol veszedelmes. Óvatosan lépkedtünk, egy rossz mozdulat, és lezuhan az ember. *Today I just want to thank God for the gift of life. No complaints. No requests. Just thankful to be alive.*

Még nem csillapszik a felkavart tudat, nem lel magyarázatot, ezt szokták csodának, csodálatosnak nevezni; „...megérintette ruhája szegélyét...” (Mt 9,20)

JÚLIUS 3., SEYDISFJÖRDUR

A szegélyét érintettem meg csak az ujjaim begyével, és amikor ezt a naplót írom, olykor csakúgy ezt teszem. Az esztétika, az esztétikai fogalmak nem elegendők. Nem tudják megközelíteni azt az érzést, ami például egy vízesés szemlélése közben elfog. Vagy azt, amit most a ködbe és csöndbe burkolózó falut nézve érzek. Érzések, érzelmek, sejtelmek és gondolatok nyalábjai maradnak kívül azon, amit az esztétika befoghat. *Megilletődés* – ez a fogalom is tartalmazza az érintést, érintődést, olykor valami transzcendens által, aminek a szóba öltéséhez vallási fogalmakra van szükségem. Vagy ha nem fogalmakra, akkor mondásokra, példázatokra. Már értem, hogy Jézus miért használt példázatokot.

Ha elbeszéltem volna a tegnapi kirándulást a vad kanyonba, abból útirajz lett volna. De az élményem nem narrálható. Lévé, hogy valami szenttel és a teremtés titkával voltak újjbegynyi érintkezéseim. Lehet, hogy ezt a művészet képes ábrázolni – mondjuk Caspar David Friedrich –, de az esztétika nem tudja kifejezni. Ahogy az irodalomtudomány sem tudja megmagyarázni a katarzist, ami szintúgy „megilletődés”. *Mysterium tremendum* – ha jól emlékszem, ezt a fogalmat használja Rudolf Otto. Számomra ez bizonyos *kötődést* is létrehoz – kötődést Istenhez, avagy a láthatatlanhoz. A láthatón keresztül. Ezt a kapcsolatot hasonlóképpen ápolni kell, mint a többit. Ez az „ápolás” a meditáció, a szemlélődés, az ima. Az ima is szemlélődés. Föltétele a zavartalanság, aminek az ajándékát most, Izlandon megkapom; köszönöm.

Bátorság is kell ahhoz, hogy a „the Most High”-hoz forduljon az ember. Gyakran nem vettem és nem veszem a bátorságot – magyarul –, ezért van szükségem idegen nyelvekre. De a néma ima is ima. Egy lelkiállapot és szellemi állapot. Az ima nem más, mint újjbeggyel érinteni a Magasságos ruhája

szegélyét. Nem könnyű szemmel tartani a láthatatlant, épp ehhez szükségese-
sek a szavak. Egy biztos, hogy a Miatyánk szavai tökéletesen alkalmasak min-
denfajta szemlélődés megalapozására. Érteni? *Faðir vor, þú sem ert á himnum.
Helgist þitt nafn, til komi þitt ríki, verði þinn vilji svo á jörðu sem á himni. Gef oss í
dag vort daglegt brauð. Og fyrirgef oss vorar skuldir, svo sem vér og fyrirgefum
vorum skuldunautum. Eigi leið þú oss í freistni, heldur frelsa oss frá illu. Því að þitt
er ríkið, mátturinn og dýrðin að eilífu. Amen.*

Ez a kérés, de nem maradhat el a köszönet sem. Köszönetet mondva
Istennek, hogy itt lehetek, egyúttal hálás vagyok Fannynak is ugyanezért.
A transzperszonális kapcsolatok erősödésével erősödnek a perszonális kap-
csolatok.

A másik személyben – még a saját egyetlen lányomban is – meg-megjele-
nik valami, ami más, több vagy kevesebb, mint ő, ami talán még tőle magától
is idegen, s amiről nem tud. *The Spirit, l'Esprit*, ami belé költözött vagy vele szü-
letett, nem tudom, de ez, a másik személyben megjelenő más engem mindig
meglep. Ez az, ami csakis tükröződhet. Pedig nem szoktam angyalokról gon-
dolkodni.

JÚLIUS 4., MÚLAPING, AUSTURLAND

Angyalokról gondolkodni egyáltalán lehetséges-e? Kiszámíthatatlanok, öntör-
vényűek, nem létező létezők, formák, áttetszőségek, illanók, rögzíthetetlenek,
meglepetésszerűek, túl szépek, talán egyenesen vakítón – az, ami nem gon-
dolkodás, ami illogikus, nyelvileg aligha befogható. „Tündökletes tárgy, semmi-
ség”, írja John Donne is róla.

Az Istenről való halovány elképzelésem azonban ma kiterjedt a végtelenbe
az Atlanti-óceán partján, a fekete homokon. Fenséges. Magasságos. Egyáltalán
nem voltak rá szavaim. Szótlatlanul, egymástól kissé eltávolodva, majd ismét kö-
zeledve sétáltunk a felhőszínpjátékokat produkáló, folyton változó nagy-nagy
égbolt alatt a dübörgő, fekete óceánparton. Közben a szememmel a zuzmókat,
mohákat, kis virágos oázisokat is tapogattam, hogy ne vesszen el a tekintetem
a végtelenben. Nem lehet leírni, hogy mit éreztem, mit gondoltam, olyan meg-
rendítő volt, amit láttunk, hallottunk.

JÚLIUS 5., SEYDISFJÖRÐUR

Nem lehet leírni, amit láttam (a végtelenségbe nyúlót és a fenségeset, meg a
monstruózust és a parányit), hallottam (a természet zajait, neszeit, hangjait),
ezért nem is írónak gondolom magam, hanem nyelvésznek. Muszáj lépten-
nyomon idegen nyelvekben kutakodnom (immár az Izlandban is egy kicsit),
hogy megközelítsek egy-egy számomra fontos jelentést. A természet hangjait
azonban egyik nyelven sem lehetséges visszaadni. Például a vízesések dőreje,
dübörgése, a csermelyek finom csordogálása, az eső kopogása. Nem beszélve
a szél hangjairól. A kis virágok folyamatos remegése is nyilván valamilyen
nesszel jár, mely emberi füllel nem hallható. Itt, Izlandon sok-sok csend van, és
ezeket a hangokat, neszeket, zörejeket éles füllel hallom. A csend mint kincs
itt, Izlandon szépen kikerekedik, madárhangok szólnak bele. Boldoggá tesz,

hogya a lányom madárkutatásra adta a fejét. Szemét, kameráját, fülét. Lehet-e ennél szebb hobby?

A legfontosabb szó, már megbocsássatok, emberek, mégiscsak az Isten. Gott. Bog. God. Guđ. Dieu. Ez az a szó, amelynek a jelentése elszáll a végtelenbe, vagy egy parányi virágba költözik, mely a szikla tövében reszket. Az Isten beszéde valóban csak a Bibliában van valahogy, többszörös áttételekkel, magyarázatokra szorulva „lefordítva”, legalábbis számunkra, keresztények számára, de végtelen számú „fordítása” van ezen túl is.

Én a magam naiv és komplikált, bennfentes és outsider, kirekesztett és bensőséges, buta és intellektuális, tudom, túlságosan is emberi, kisemberi, senki módján nap mint nap fölteszem a kérdést, hogy mit jelent az Isten szó. Ami nyilván az egyik legősibb szó. Az összó. És ezek a kérdések nincsenek az Isten mint szellem ellenére. A létező Isten, akinek a jelenléte állandóan kavargó, hol itt, hol ott nyilvánul meg számomra, nem tudom, mit szól hozzám.

Agyontaposhatna véletlenül, ahogy én taposok agyon folyton egy bolhát, mikroélőlények százait, miközben lépkedek. Ezt tudom, ettől éleződik ki egy-egy pillanat. Viszont megélem nap mint nap azt is, hogy élek, és azt is, hogy – például most – nem vagyok veszélyeztetve. De a következő percben lehet, hogy leszek. Vajon ezt szokták istenfélelemnek nevezni? Azt olvastam valahol, nyilván egy amerikai írta, hogy ahogy ő ordibál a mókusokra vezetés közben, hogy ugorjanak arrébb, mert elgázolja őket, úgy kiáltozik ránk az Isten. Megtettem ezt a mókus-hasonlat. Ha hegyezem a fülem, már-már hallom az Isten kiáltását a messziségből...

Boldoggá tesz, amikor ki tudok lépni az immanenciából. Így nem érzek zártságot, kirekesztettséget, berekesztettséget, része vagyok a mindenségnek. Lehet, ezt nevezzük Istennek, a mindenséget.

Aminek csak iciri-piciri töredékét fogja be az agyunk. Tegnap az óceánparton ezt éreztem, hogy nagyon parányi a tudásunk, és a tudtunkon kívül reked a világ(egyetem) 98 százaléka. Semmivel sem vagyunk több a szikla tövében reszkető kis virágnál vagy kórónál, ráadásul olyan kóró vagyunk, mely kettéhasadt.

Nem tudok embert, aki ne volna hasadt kóró (vagy virágszál), talán a nirvána felé közelítő vagy azt elérő buddhistákat kivéve. Őket nem tudom követni (vagy csak egy-egy töredékükre érzek rá), a más kultúram (nyelvem) okán, mert a sokféleség vonz, nem pedig a semmi. Meg a szenvedély is a sajátom, és a szenvedélymentességet alkatilag nem gyakorolhatom. A teltség vonz, nem az üresség. A megfogalmazás, nem a némaság. A belső beszédet sem vagyok képes leállítani.

Az idegességemet pedig megette a fene, ezzel sem tudok sokat kezdeni, bár ma reggel békességre ébredtem, és a békességet dicsértem. El kellett érte jönni Izlandra?

Ahol a vízesések csodálata is napi ima. Immár imának nevezem a szemlélődésnek a Teremtésre tárt formáját, noha csak magamban beszélek közben. És szótlán dicséreteket mondok. Szokatlan kissé, hogy a teremtés szót használom, de az őserő, a dinamika, a turbulencia, a keletkezés folyamatos megtapasztalása ezt a szót adja a számra. A szomszédban is van egy vízesés, és egy sziklán üldögélve feltettem magamnak a kérdést, hogy mit csodálunk a víz-esésben. Mindenekelőtt az erőt, mely látszik és hallatszik. A víz és a gravitáció erejét. Ez a roppant erő a sziklákat, a hegyeket is formálja, mozgatja. Továbbá a szépséget és az óriási vízesések fenségességét csodáljuk. A dinamikus,

mégis állandó (állhatatos?) formáikat, mert mindegyik vízesés másmilyen. A színeiket, a fehéreket, kékeket, türkizeket, az áttetszőséget. Mögöttük, köröttük a kőzet sötétje – barnák, feketék, mély zöldek. Csodáljuk az esztétikáját és a metafizikáját is. Mert az erőnek metafizikája is van, őserőnek érezni, ha nagy a vízesés, vad erőnek, ha kisebb, szelídnek. A szemlélőnek az az érzése, mint ha az örökkévalóságból törne ki, fakadna föl a tomboló vagy finoman csordogáló víz. A vízeséseknek transzcendens áttételeik is vannak. Ha jól emlékszem, Krasznahorkai írt erről. Hogy mindannyian egy-egy cseppecske vagyunk a dübörgő vízesésben – és zuhanunk.

Simone Weil szépség hasonlata – fejből idézve: a szépség egy labirintus, melynek szívében Isten vár bennünket, felfal és kiokád – nekem nem nagyon tetszik, mert gusztustalan, de arra gondolok, hogy van benne valami. A sok szépség ugyanis önmagában émelyítő. Valahogy betokosodik. Ezért muszáj átvizetni a metafizikaiba, a transzcendenciába, egyébként fullaszt belőle a túl sok, tényleg rossz közérzete lesz tőle az embernek. Geil, ahogy mondani szokás. Nem is a giccsre gondolok, hanem például arra, hogy ha egy múzeumi képtárból kimegyünk a napvilágra, megkönnyebbülünk. De ha megkérdem, hogy a szépség mit szolgál, személy szerint nekem mit üzen, akkor az már más. Akkor keresem az eredetét és a torkolatát. Mit tükröz a szépség, merülhet fel a kérdés. És miért van az, hogy gyakran az isteni jelzővel látjuk el?

Ma csak egy órácskát volt napsütés, és az egyik kisebb, szelíd vízesés környékén botorkálva a dús növényzetben, puha mohaszőnyegen, virágok között, azt a szót használtam, hogy ez paradicsomi. Egy kis paradicsom a falu szélén a Nap alatt. A paradicsom puszta szépsége, kelleme is átválthat fullasztó érzésbe, gondoltam, habár erre nem került sor, mert gyorsan beborult, és napfény nélkül nincs éden. Így hát megértettem, hogy Ádám és Éva az édenkertben, a szépség totalitásában fogékonyak voltak a kígyó csábítására.

A szelídke vízesésből csodálatos hangon csordogált az erecske, ez a hang a legszebbek közé tartozik, és a csermely mellé letérdelve, kagylót formálva a tenyeremből ittam a vízből. A kristálytisza gleccservíz mámorítóbb volt, mint a bor. „Élő forrás.”

Itt gyorsan feltornyosulnak a sötét fellegek, beborult, eltűnt az édenkert. Közben megy, ugye, bennem a folyamatos belső monológ, aminek se füle, se farka. Sok hülyeséget is, mindenfélét hord a tudat. Feltevődött bennem a kérdés, amit nem szegeztem neki senkinek, hogy hogyan lehetne világosan fogalmazni Istenről. Ha egyszer ő a világosság.

JÚLIUS 6., MJÓIFJÖRDÜR

Ő a világosság – de más az Isten-gondolat, és más az Isten. Ezt a különbséget kell elgondolnom. Isten léte mindenesetre nem lehet nem gondolat is. Konceptus, eszme, sejtelem, és az, amit én *érzés-gondolat*nak nevezek. Van-e ezen túl realitása? Ha ezt kérdezem, akkor az érzékiségre, észlelésre, tapasztalatra kérdezek rá, aminek viszont nevet kell adni. Hogy lehetséges tapasztalni a megragadhatatlant, láthatatlant, hallhatatlant? A tükröződéseiben, villanásaiban, transz-hatásaiban. Vagy egy hatodik érzékkel, egy sajátos szenzibilitással.

A „transz” mindig is az ember egyik tapasztalatforrása volt. Az ember mindig is úgy érezte, hogy a láthatón „átjön” valami más. De, mondjuk, a hangok,

amint zenévé állnak össze – mint most a levelek susogása –, szintén mintha „valami másról” adnának hírt. A fény eleve „valami más”, tudjuk, hogy van forrása. „És monda Isten: Legyen világosság: és lőn világosság.” Ez teljesen érthető. *Lumière, light, Licht*, izlandiul *ljós*, szerbül *svetlost*. A magyar és a szerb szóban benne van a *világ* is. Nincsen világ világosság nélkül.

John Donne azt írja, hogy az Atya „fényének részesévé fogadott”, és Krisztust „a fény fiának” nevezi. „Napod vagyok, mely csupán tőled ég...” Van Izlandon egy fényjelenség, amikor a felhők közül résnyire süt rá a nap az óceánra, ezt a visszfény sugarat a vízen *sólstafir*nek nevezik, ami annyit tesz, mint „a fény betűje”.

JÚLIUS 7., KELETI FJORDOK

A fény betűit róni talán ma a legnehezebb dolog a világon, én is megizzadok vagy megszenvedek minden fénybetűért. Ma például nem sikerült leírnom egyet sem. A lányommal autóztunk órákon át a fjordokban, és megjelent közöttünk az az ingerültség, ami – szerintem – akkor bukkan fel, ha tükrözzük egymás kedvezőtlen vagy rossz tulajdonságait. Ezek a kapkodás, az éles hangok, a túlszorogás, a „gombóc a torokban”, az elégedetlenség, a türelmetlenség... Az én nagy, tartós, súlyos tehetetlenségem az ő kis, „megoldható”, könnyebb tehetetlenségeiben tükröződik, és oda-vissza. Az ingerültség az egyik legkellemtlenebb, merem mondani, hogy nemcsak lelki, hanem létállapot, mely elzárja a fény útját. Ilyenkor beszélni sem tudunk, legföljebb ripakodni.

Persze jó tükröződéseink is vannak: a múlhatatlan és sosem csökkenő tudni vágyás, az állatok és a növények szeretete, egyáltalán a természetrajongás, az életszeretet. „Istenmagok cseresznyetálban”, lopom Tandorítól, és invertálom életvágyra a „halálra-vágyat”; tudom, Dezső nem haragszik érte, nem véletlenül vagyunk vele együtt madarasok. És lovasok – amennyiben ma az izlandi lovak láttán jelent meg a lelkemben a „transz”-szikrácska, olyan gyönyörűek és szelídek voltak, hát még a szemük, amibe nem lehet belenézni, mert nem lehet kibírni a lovak titokzatos tekintetét. „A lovak és az angyalok”, Nemes Nagy Ágnes.

*Csak állnak és nincs semmi más,
csak látvány és csak látomás,
csak láb, csak szárny – az út, az ég,
bennük lakik a messzeség –
oly távol vannak, oly közel.
Talán ők már nem hagynak el.*

Most veszem észre, hogy ebben a versben megjelenik az én naplózásom címében is jelzett két fő motívum, a távolodás és közeledés. Az út és az ég. *C'est toi que je recherche*. Annyi biztos, hogy kutatok. *Mes pensées vont vers toi, je médite sur toi* (63. zsoltár). És nincs nap, hogy ne találnék „istenmagokat”. Valamiért nagyon fontos számomra az idegen nyelvek fürdője.

Az út ma is messzire kanyargott, úttalan út volt, kavicsos földút, és félttem, hogy megelégteli a „lovacskánk”, a huszonhárom éves kis Honda. Olyan fjordokban jártunk, ahol emberrel nem találkoztunk, csak egy kidőlt villanykaróval,

mondhatnám, hibásan, hogy „semmi” sem volt ott, azonban mégis minden: óceán, ég, felhők, hegyek, kövek, füvek, patakok, madarak, kis virágok. Ezek a parányi virágok a préríben, a világos, de fénytelen, borús időben a napsütést éreztették. Ezek voltak a fény ékezetei, idézőjelei.

Ha egy kavics a szélvédőnek verődik, vagy kilyukasztja a gumit... Nem érzem nevetségesnek, hogy utaink közben számtalanszor eszembe jut a páli „imádkozzatok szüntelen”, mint egy láthatatlan fonal, amibe kapaszkodni lehet; csak finoman, nem erővel. És jó érzéssel tölt el, hogy megtaláltam ezt a fonalat. *O, Dieu, tu es mon Dieu!*, olvastam reggel franciául ugyanebben a szoltárban, de magyarul nem merném leírni. Ha leírnám, meglegyintene a bűntudat. Legyintéseit napjában oly sokszor érzem, és azt is tudom mindig, hogy okkal. Ezzel a vastag bűntudattal csak azt tudom kezdeni, hogy folyton javítok, javítani igyekszem, egyszerűen szólva ez az „életfilozófiám”. Ma ezt olvastam valahol: *The love of God has never lessened the pain of our suffering. It only gives us the hope to endure it.* Ez is segítség nekem, hogy ne kapkodjak és ne türelmetlenkedjek.

Egyébiránt a lovakkal és a madarakkal is így van, minden kapkodó mozdulatra eloldalaznak, tovarebbenek. Hogy a megfelelő lassúságot, ritmust, a kívárást, tűrést nem ismertem mindeddig, a régi eredetű neurózisomnak köszönhetem, amire nem volt gyógyír.

Kristályokat szemléltünk ma a sziklákban, kristályosodási folyamatokat. Amelyek most is zajlanak a sziklák húsában.

JÚLIUS 8., SEYDISFJÖRÐUR

A sziklák húsában, a táj húsában, a világ húsában – az utóbbi Maurice Merleau-Ponty fogalma. A világ húsa – *la chair du monde*. A táj húsába beékelődve ma a fjord egyik zsongó öblében – északi csérek, kacsák, izlandi éneklő hattyú – arról gondolkodtam, hogy ez nem idill, mert az idill polgári műfaj, az pedig, amit a fjordokban látok, az a békesség. A világ békességébe belemártva az én kis törékeny, mostani belső békém. Az emberkének ilyenkor MUSZÁJ hálát rebegni és dicséretet mondania. Ez a fajta békesség a természetes és a természetfölötti közti sávban honol. A kacsák, libák, dunnaludak, kismadarak, birkák itt igazán jól tudnak lenni, játszanak is a kacsák a vízben, a bárányok is fürgén szaladgálnak. Friss a fű, jóllakottak. Az ő békességük természetes. Az enyém természeti, plusz... Mintha meg lenne fűszerezve, fölérzek vele valami szentet. *C'est ma paix que je vous donne* (Jn 14,27). Ismét ott tartok, hogy a szépség, mondjuk, az idill önmagában – transzcendens sugallatok nélkül – fullasztó volna, mint a befőtt. Így azonban a békesség kiterjedt. Szétsugárzik. Emanáció jellegű (Plótinosz után szabadon).

A hús Merleau-Pontynál az általános láthatóság; nem anyag, nem korpuszkuális természetű, de nem is szellem, nem lelki matéria, nem tény; nem anyagi, nem szellemi, sem reprezentáció, sem szubsztancia. ELEM, általános létminőség, félúton a tér-idő lokalitások és az ideák között, az egyén és a világ közös szövete. *Pure dimension*. A hús szó a látvány minden pillanatnyi ellentmondását és összeegyeztethetlenségét egyben tartó láthatóságra, a látható egyetemes *kohézió*jára utal. A világ egyetemes hús, egyszerre rejtettség és feltárultság; látó és látott, érintő és érintett egymásba csavarodnak benne. A gondolat a hús eseménye; önmagamhoz, a világhoz és másokhoz való viszo-

nyulás egyszerre. A világ és én egymásban vagyunk. „Mon corps est fait de la même chair que le monde...” Olyan ez, mintha a dolgok belénk hatolnának, és mi magunk a dolgokba ékelődnénk.

Tamás beledugta az ujját Jézus húsába, hogy higgyen. Így vagyok én most beledugva a világ húsába itt, a tiszta természetben, amit egyre gyakrabban teremtésnek nevezek, hogy higgyek, higgyem a létet és a benne megnyilvánuló felfoghatatlan rejtelmességet, ami egyúttal adottság; ami most az én felkarolt-ságom ebbe a létbe, s amit nem ritkán Istennek nevezek. Ami nem is név. A lét létezése, melybe, Merleau-Ponty szavával, belegöngyölödöm. Merleau-Ponty ennek a keresztkapcsolatnak, kiazmusnak az ellentmondásait, hiátusait, összeférhetetlenségeit is tárgyalja. Majd lesz alkalmam arra is. És persze most is érzékelem, hisz írok, tehát faggatózom, feszegetek. Ma délelőtt azonban a harmónia volt az erősebb. Bár egy picit sajog a szívem – az örömtől –, és állandóan tudom azt is, hogy otthon a barátnőm szájrakkal küszködik. Mindig ott van a kanyon mélyében az emberi szenvedés. A fekete sziklák között.

JÚLIUS 9., SEYDISFJÖRÐUR

A fekete sziklák között oázisokra bukkanni, mely tele van pompás virágokkal, tobozokat érlelő, friss hajtásokat hozó fenyőkkel, dús fűvel, patakokkal. Ezek olyan gyönyörűek, hogy térdet kell hajtani előttük, bennük. Azelőtt a szájamra vertem volna, ha ilyen gondolatot gondolok, hogy Istenben vagyok, bármit jelentsen ez.

Én itt vendég vagyok, nem turista, a lányom vendége, aki bennfentes Izlandon, ezért kívülről tudom nézni a folyton fényképező turistákat. Ők a mobilfényképezéssel, az ujjbegyműveletekkel áldoznak a táj szépségének. Csak kicsit túl gyorsan teszik, a turista az, aki szedi a lábát.

Reggel menet közben rám mosolygott egy izlandi nő. Kényszeredetten mosolyogtam vissza. Az egészen természetes mosolya felidézte bennem ennek az ellentettjét, a hazai szorongásos, „abroncsos” lelkiállapotunkat. Bennem is itt a második világháború, a párturalom évtizedei, a rendszerváltozás csapásai. Mind szépen beleették magukat a lelkembe, az elmémbe. Istenem, segíts! Elnyomó, eltipró, a méltóságodtól megfosztó – sőt gyilkos – rezsimek láncolata fonódik ránk. Csak a lélek tudhat ebből a présből nagy kinnal szabadulni. Amikor Pilinszky az *Apokrif* végén a lélegzetelállító présről ír, amiből csak az árnyéka szabadul, erről is szól.

*Látja Isten, hogy állok a napon.
Látja árnyam kövön és kerítésen.
Lélekzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.*

Marno János hívta fel a figyelmemet arra, hogy itt, a versszak végén az árnyék feláll! A második sorban fekszik, a harmadikban áll. A lélekvesztés állapotában mégis feláll! Feltámad, fűzném hozzá, a sziluett. A présben, de valahogy mintha mégis kitéréselődne... A test kötörmelékké omlik a következő versszakban, de az az árnyék ott áll – Isten szemében. Marno biztos nem egyezne ezzel, de én ezt az árnyéket itt *léleknek* nézem, miközben a test elpusztul.

Még álmunkban is, mindig velünk van a töméntelen szorongás, félelem, nyomasztás, bosszúság, gond, aggodalom, méreg, düh, tessék választani. Ha azt álmodom, nem először, hogy az összes iratomat, pénzemet, a laptopomat és az ipademet ellopták, akkor attól rettegek, hogy még a személyazonosságomtól is megfosztanak. *Holy Spirit!* Mi más segít?

Még hány nap, még hány óra, még hány perc az élet... – gondoltam a biciklin száguldva. Az az idő is eljön, azok a percek is, az utolsók. Belegondolni nem lehet, de a gondolat peremét érinteni is iszonyat.

Csakhamar pedig, a napfényes sziklán ülve és a madarakat bámulva azt a pillanatot éltem meg, amiről azt gondolnám, hogy térjen vissza örökké. Ezt föl is jegyeztem a noteszembe, az „örök visszatérés” (nietzschei) gondolatát, majd hajtottam tovább a biciklit. A következő sziklánál – itt is, ott is adódik egy kedvenc meditáló sziklám – fel akartam megint jegyezni valamit, és látom, hogy elhagytam a noteszemet, nem másutt, mint az előző megállómnál, az örök visszatérés sziklájánál. Visszairamodtam érte, és könnyen megtaláltam a tengerparton. Messziről fehérlett. Egy kis fehér könyvecske a kövön.

Estefelé a lánnyal összekaptunk. Hihetetlen békesség honolt az öbölben, a különféle madarak és a fókák békében megfértek, az utolsó napsugarakat élvezték. Két ember pedig összekap, megjelenik a viszály, amit oly nehéz kezelni. Leültem ott is egy sziklára, kicsit távolabb tőle, és egy bottal firkáltam a homokba, gombóccal a torkomban.

Délután figyeltem, ahogy a vízesés az örült erejét dübörögtetve hullik alá, majd néhány szakasz után finoman csobog.

A békességben indulatok dübörögtek bennünk. Eszembe jutott Káin és Ábel története. És ennek örök ismétlődése. Kertész Imre is újrafogalmazta valahol ezt a történetet, majd otthon előveszem. „Miért gerjedtél haragra és miért horgasztod le a fejed?” Ezt a kérdést nem lehet elégszer feltenni. „Jelet tett az Úr Káinra, hogy senki se üsse agyon, ha rátalál.”

Abszolút ki vagyok szolgáltatva itt a lánynak, nélküle elvesznék – ám bár egyébként is ki vagyok szolgáltatva neki. A kiszolgáltatottság érzése dermesztő, pedig ez is milyen gyakran, szinte napra nap felbukkan az életünkben. Hogyne imádkozna az ember. Az állatok is ki vannak szolgáltatva, de hozzánk képest kitűnően tűrik. Számunkra az óvottság, az oltalom érzése létfontosságú. Egy aura kell, hogy megvédjen bennünket. Nádas Péternek van egy nagyon érdekes, enigmatikus korai szövege, a *Burok*. Ebben „a kivetettség bizonytalanságának otthonos bizonyosságát” említi. Egy történés volt, írja, amíg kialakult ez a bizonyosság, szóval egy processzus. „A történés burok: Isten benne ül.” Rejtélyes mondat.

JÚLIUS 10., SEYDISFJÖRÐUR

Rejtélyes mondatokból nincs hiány Nádasnál, a realistánál, a racionalistánál sem, bár a fönti mondat épp a hiányról szól, és Nádas egyik legfontosabb állítása – az egész életműben – a *hiány létezésére* vonatkozik. „Az érzékelhető hiány is jelenlét”, ezt nem csak ebben az ifjúkori szövegben jelenti ki, sok más helyütt érzékelteti is.

Ellenben a teltséget és a telítettséget érzékelttem a mai hosszú gyalogtúrámon hegyeken s völgyeken által, a makulátlanul kék ég alatt, a szüntelen moz-

gásban lévő vizek mellett. A hegyi folyó frissességében, üdeségében olyan állapotot éreztem, mely az ember által megközelíthetetlen. A tudat ugyanis mindig állott (sőt pállott), s gyakran megvetemedett, noha folyamatos asszociációk mennek végbe benne, vagyis mennek a végtelenbe benne – a keretek, a leülepedett, megkövesedett tartalmak azonban mégis moccsatlanná nehezítik. Ezért szereti az ember a verseket, a művészetet, mert az próbálja kibillenteni a tudatot a helyéből.

Bámulván a vízesések fölötti szivárványíveket – nem gyakori jelenség, amint az ilyen vakító napsütés is ritkaság itt –, eszembe jutott az ateista tudósok érvelése, miszerint Isten fölösleges. Minden földi és égi jelenség megmagyarázható racionálisan, a gyönyörű szivárvány is például fizikailag, optikailag a fénytöréssel, és egyáltalán nincs szükség arra, hogy holmi istenre gondoljunk. Csakhogy teljesen más tudatállapot, amikor a szivárványt fizikailag nézzük, amikor esztétikailag szemléljük mint az éteri szépség fenoménjét, vagy amikor vallásilag szemléljük, áhítatot érzünk és jelet látunk, például a szövettség jelét. *A tudatállapotok szivárványa* – már nem is tudom, hol olvastam ezt a szintagmát.

A mai napom legfényesebb pontján, egy sziklán szemlélődve, a szivárvány tündöklését csodálva hirtelen életem legsötétebb pontja jutott eszembe, és biztosan meg tudtam állapítani, hogy mi az. Az Ében. Ezt most nem részletezem, ezt a bűnt. Ami hozzá kapcsolódik, az egy szent hely, csak a lehettemmel érinthetem. Bocsáss meg, Ében!, mondtam magamban. És jöttek a bűneim sorban. Az a szilveszter, amikor otthagytam Miklóst. Amikor elmentem, elhagytam a lányom, nemegyszer. Nem is lehet a végére érni, nincs vége ennek a koszorúnak, a vétkeimnek, teljes világossággal láttam és éreztem a vétkeségemet a ragyogó napsütésben. Bocsásd meg, Uram, vétkeimet, amelyeket állatok és emberek ellen elkövettem. Ezt mondtam. Nagy sötétséget érzekelve a lelkem mélyén. És tudtam, hogy ez így igaz, mármint a bűnösségem. És azt akartam, hogy ezt tudjam, mintegy belevéssem a sziklába. Mi se természetesebb, mint hogy ilyenkor bocsánatot kell kérni, és bocsánatért kell esdekelní. És azt is tudtam, hogy most ezt a műveletet Isten színe előtt hajtom végre, pont most, a legragyogóbb órában. Hogy miért koszorúra asszociáltam, az John Donne *La Corona* című versciklusának első darabjával magyarázható, amely azzal kezdődik, hogy „Vedd kezemből ez ima-koronát”, ami, írja, ne babérkoszorú legyen, hanem töviskoszorú, a korona tehát koszorúba tűnik át. Az eredetiben: „Deign at my hands this crown of prayer and praise”, majd „what thy thorny crown gained, that give me, / A crown of glory, which doth flower always”.

De honnét tudhatom, hogy megbocsát-e? Most képzeljem bele a szivárvány szemem előtti megjelenésébe a megbocsátást? Ezt nem tettem. Hanem vittem tovább azt a „koszorút”, míg el nem tűnt, legalábbis amíg el nem súlytalanodott a további ékességek láttán. A nyoma azonban, mint egy tetoválás, rajtam maradt. És a felülmúlhatatlan kérdés, hogy hogyan lehet a bűnök bocsánatáért folyamodni, és kihez. Zömében nem is élnek már azok, akik ellen vétkeztem. De aki él is, azt sem lehet terhelnem ilyesféle ügyekkel. Meg aztán a bűn mélyebb vagy sötétebb, semhogy a kapcsolati személy bárhogy elnézhethné azt nekem. Abszolút pontos a kifejezés, hogy „Isten előtti véték”, vagyis hogy Ő látja és tudja. Feloldozás? Eloldozás? Ma ez a szentimentalizmus nélküli tudatosítás volt fontos számomra, és szerintem ez így pontos. És az is nagyon

fontos, ahogy a fekete tovatúnt mentemben, ámbár a *feloldozás* kifejezést nem merném magamra alkalmazni. Nem is tehetem meg. Majd *kiderül*.

Egyáltalán nem rontotta el a kedvem ez a szemlélődés, nem is erőtlenedtem el, kaptattam tovább a vándorbotommal. Azt éreztem, hogy ezt regisztrálnom kellett, nem mintha eleddig nem fontolgattam volna milliószor, de a „tetoválás”, az most esett meg.

Megyek tovább a sziklák közt, égeti az arcom az izlandi nap, fene tudja, mik nem járnak a tudatomban, ami mindig velem van, és szintúgy mindig mozog, mint a vizek, valamiket magyarázok magamban, és amikor azt mondom magamban, hogy „mert liberális vagyok”, abban a minutumban elcsúszom és seggre esem a puha, vörös sárba. Nevettem magamon. Sose bánom, ha a természetben besározódok vagy „bepiszkolódom”; ami a természetben van, az nem piszok.

Az izlandiak számára a természet szent. Ezért nem szemetelnek soha, de soha, elképzelhetetlen itt, hogy valaki elhullajtson egy papírzsebkendőt, vagy eldobjon egy csikket. A természet magától értetődően szent, ez nyilván „atyai örökségük”. És érdekes, hogy a turisták sem mernek itt szemetelni, tiszteletben tartják az izlandiak e kívánalmát.

Én nem turista vagyok, hanem vendég, a turistáskodást ki nem állhatom. Azért vagyok itt, mert a lányom megajándékozott ezzel engem, és mert meg akarja mutatni nekem élete nagy felfedezését, ezt a szigetországot. Egyedül túráztam ma, kétszer el is tévedtem egy kicsit, eltévelyedtem, de visszataláltam a jelölt útra. Vissza. A naplózásom elején B. jegyzetével kapcsolatban föl tettem azt a kérdést, hogy hova kellene „visszatalálni”. Miért „vissza”?

Az eltévelyedés pedig mindennapi tapasztalataim közé tartozik. Immár azonban mintha tudnám az utat. Pontosan tudtam ma is, hogy mikor, melyik sziklára kell letelepednem, és mikor kell feltápázkodnom, melyek az „én” szikláim, hívogatnak. A szakadékok szélén megálltam. Két évvel ezelőtt, amikor itt jártam, erősebb volt az *action gratuite* játékos kísértése. Miért *ne* vessem le magam a sötét szakadékba? Vagy miért *ne* lökjek bele valakit? Nem árt ebbe belegondolni egy kicsit, játékból.

JÚLIUS 11., SEYDISFJÖRÐUR–ATLANTI-ÓCEÁN

Játékból írok ilyen naplót, ámbár létszükségletem ennek a kanyargó fonálnak a követése. Mégis jó benne érezni a játékot, miközben komolynál komolyabb. Mert tényleg arról a szakadékról van szó. Szó szerint: „vesd le magadat”. Az *action gratuite*-be, ami kísért, szerencsére sosem komolyodtam bele; látok egy sötét vertikálist, és látok egy ferde, világos fénysugarat meg „a Nap betűjét”. „Ne kísértsd az Urat, a te Istenedet!” Ezt nem lehet nem hallani, visszahallani.

A meleg szélfúvás ma elmosta a nap betűit az óceán színén, és ez a különös szél olyan szédülést okozott, mint mikor a hajó viharba kerül. Valóságos transzállapot lepett meg, egy motorcsónakban ültünk az Atlanti-óceánon, és hullámok dobáltak bennünket, nem tudtam fölfogni, mennyi ideig tartott, hirtelen évmilliókat tettünk meg visszafelé, Izland legősibb szikláit láthattuk a csónakból, amilyenekkel a parton nem találkozni, masszív, meredek, színjátászó monstrok, amelyek, mondják, teli vannak értékes ásványokkal, ércekkel.

Olyan helyeket szemléltünk a csónakból, ahova ember nem lépett még soha. Fókák heverésztek a sziklákon. Boldog fókák, gondoltam kissé bután. Nem lehetett tudni, hogy mit látok, olyan különösek voltak a formációk, az ősiség lehelt a kövekből. Leviatán? Nem akarok szabadulni az ősi mitológiai képzetek halvány utórezgéseitől. A gnózisban egyébként a teremtett világot jelölték Leviatánnal, mely bekebelezi azokat, akik túlságosan kötődnek a materiához, s így nem tudják elérni a Pleromát, ami *die Fülle Gottes*. Persze a csónak védettségből nem volt rémisztő, inkább a fenségesnek egy archaikus változata jelent meg. Borús idő volt, és így egy sötét árnyalat lepte el azt a partszakaszt, de a sziklák azért megmutatták megfoghatatlan, mély izzású, hol feketés, hol pasztell színeiket. Ez is „a világ húsa” volt, amelyből minden valóság születik, s amelyen belül az én testem is lakozik, amiből vétettem.

A búcsú a lányomtól és a búbajos, békés falujától nagyon fáj. Talán minden nagy búcsú a végső búcsúra való gyakorlatozás. Búcsú nagyon sok mindentől, ettől a kis laktól, az itteni virágoktól, madaraktól, havas hegyektől, tárgyaktól, az itteni levegőtől. E pillanatban nem látom a bánat végét.

Hálás vagyok, hogy itt lehettem majd' két hétig. Köszönöm, Uram, köszönöm, egyetlen lányom. Egyetlen... Erről nincs fénykép, nincs mondat.

JÚLIUS 12., REYKJAVÍK

Nincs fénykép, nincs mondat az égi országról sem, magyarán, a mennyországról – igen! –, amit a repülőből látok és ahol a repülőben vagyok. Zene, mondjuk, zene, az lehet róla. Liszt például. *Auf dem Wasser zu singen*, Schubert-átirat. Debussy? *I worship it*.

„A figyelmem önéletrajza lényegesen szélesebb, mint önmagam önéletrajza”, így Pilinszky. Amióta naplózva imádkozom/meditálok/szemlélődöm, azt hiszem, kitágult a figyelmem, és jótékonyan kisebbedik az „önmagam”. Izlandon a figyelmem a végtelenbe tágult. Gyógyír volt ez a tágasság, ezek a szabad terek. Az „én”-től elszakadó figyelem, az a legjobb; nevezhető *transz*nak is. Ültem a vízesés partján a kiválasztott sziklán, és elfeledkeztem önmagamról, a „vagyok” is úgy széjjelpermetezett, mint a csapkodó víz; az idő is teljesen elváltozik. Nem lehet tudni, mennyi ideig ültem. „Pedig zuhanunk, mint a kő, / egyenesen és egyérteműen” (Pilinszky). Ez is teljesen világos. (Talán innen ered a leugrás-fantáziám.) És ott ülve az is jó, hogy nem én szólongatok folyton. Ne mindig én szólongassak! Tanulni kell a passzivitást. A szemlélődés bizonyos fokú odaadással jár. Kell, hogy valami megszólítson.

Reykjavíkban mindenáron el akartam jutni a Perlanba, a természettudományi múzeumba, gyalog, a kofferemet magam után húzva, hátizsákot cipelve. Rábíztam magam az applikációra, a digitális térképre, vagyis a GPS-re, hogy vezessen, és összevissza vezetett, vagy én rosszul követtem, mindenestre órákon át tévelyegtem, köröztem az erős szélben, szemerkélő esőben a vastagon borús ég alatt, zötyögött mögöttem a koffer, lefújta a szél a fejemről a kapucnit, szinte semmit sem láttam, verettem, kaptattam, eldöntöttem, hogy nem adom fel, nekiveselkedtem, bekeményítettem, reménytelennek látszott, hogy odatalálok, valami paraszti muszáj-erő vitt aszfalton és árkon-bokron, felüljárón, ungon-berken át, autótút szélén – és nem. A GPS hol azt súgta, hogy tíz, hol meg azt, hogy húsz perc múlva érek oda, és ez így ismétlődött. Végül ki-

kapcsoltam a GPS-t, és megpillantottam a Perlan kupoláját a távolban, a szememre bízta magam, és egy utolsó nekifutással megérkeztem. Tényleg ősparaszti, kemény muszáj kölcsönözte a vak erőt, a túlélés kényszeréből merítettem, noha ez a múzeumlátogatás egyáltalán nem volt fontos. Csak nem akartam földadni. És ez a tévelygés, a kínlódás – sehol egy lélek, csak autók – érdekesebb lett később, mint a kiállítás, ahova igen csapzottan érkeztem meg. Hiszen magát az eltévelyedést, az útkeresést, a reménytelen fáradságot „ábrázolta”, meg a makacs kitartást.

JÚLIUS 13., BUDAPEST–ZENTA

A makacs kitartásra a negyvenfokos hőségben is szükségem volt. Ezúttal az izzadságtól csapzottan érkeztem haza – mert „haza” ez a városka, ahova senki és semmi nem fűz, a véletlen dobott ide, és megszerettem, és itt maradtam. Ez a bérelt lakás lett a menedémem. Bármikor felmondhatnak. De tényleg lakozom itt, egyedül és mégis valamilyen együttlétben. Itt sincs szűkösségérzetem, talán az izlandi tájak is belém ivódtak, meg egyáltalán, az elmémben mindig van mód a tágasság megélésére. Amikor ezt elveszítem, akkor annak a kishitűség az oka.